

Spädbarnets svårfångade minne

Aktuell och uppdaterad kunskap om hur minnet utvecklas är viktig för många kliniker. Det är därför av intresse att följa nyare spädbarnsforskning och ta del av den kunskap om små barns utveckling som håller på att revidera vår syn på hur minnen formas och utvecklas under det första levnadsåret. Det handlar om observationer som antyder att de första spåren av ett medvetet episodiskt minne kanske kan observeras redan vid sex månaders ålder. Och om så är fallet, då måste vår teoretiska karta ritas om.

Vad minns egentligen små barn? Vad vet vi t.ex. om minnen under det första levnadsåret, hur formas de och hur länge finns de kvar? Detta är centrala frågor som aktualiserats av en översiktsartikel om minnet och sexuella övergrepp som Tidsskriftet nyligen publicerade (1). Frågor som dessa, om hur våra tidiga minnen formas, är i fokus för många som idag arbetar med svåra problem inom det psykiatriska fältet. Det kan handla om att få personer att våga lita på sitt minne likaväl som att motverka risken att framkalla falska minnen. Aktuell och uppdaterad kunskap om hur minnet utvecklas är därför viktig för många kliniker. Problemet är emellertid att mycket av det som skrivs inte alltid är helt «up to date». Alltför säkra uttalanden om små barns normalutveckling och om den tidiga minnesförmågan är tyvärr vanliga.

Två vanliga misstag som ofta görs – och som även förekommer i översiktsartikeln (1) – är för det första att undervärdera spädbarnets generella kompetens samt för det andra antagandet att enbart delar av vårt minnessystem är funktionellt under det första levnadsåret. Båda dessa positioner har tveksamt vetenskapligt stöd. Låt mig förklara lite närmare:

Det första misstaget handlar om att det tar tid innan ny kunskap om barns tidiga perceptuella, kognitiva och sociala förmåga helt har accepterats och integrerats i den allmänna kunskapsbasen. Den nyligen publicerade översiktsartikeln (1) utgör ett bra exempel: Trots att spädbarnet beskrivs med respekt underskattar författaren vissa förmågor, bl.a. hävdas att spädbarn känner igen sin mamma först efter ett par månader. Här har studier visat att redan en vecka efter partus tittar det nästan nyfödda barnet mer på mam-

ma än på en för barnet okänd kvinna (2). Och detta är bara en av flera förmågor som dokumenterats: Det nyfödda barnet härmar ansiktsmimik (3, 4) och känner även igen mammas lukt och röst (5), för att nämna några andra exempel.

Det andra och kanske mer problematiska misstaget som ofta görs, är uppfattningen att minnen under det första levnadsåret enbart är implicita. Detta antagande utgår från en traditionell syn som säger att minnet består av två system, ett implicit respektive ett explicit. Fast någon enighet om hur dessa system i grunden fungerar finns inte. Vissa hävdar att skillnaderna handlar om olika åtkomstvägar medan andra att systemen snarare återspeglar olika inlagringssätt (6, 7). Vad de flesta dock är eniga om är att det implicita minnet är omedvetet och bl.a. består av motoriska färdigheter (skills and habits) och vårt igenkänningsminne (recognition memory). Det explicita minnet, däremot, är till sin karaktär medvetet och innehåller bl.a. våra personliga minnen samt ger oss möjlighet att komma ihåg specifika episoder som vi kan datera och aktivt ta fram ur vårt minnesarkiv. Längre menade man också att dessa två system utvecklades hierarkiskt (8). Först det implicita och därefter – mot slutet av första levnadsåret och framåt – det explicita systemet. En av förklaringarna till varför den infantila amnesin uppstår skulle således vara att vi inte har åtkomst till episodiska minnen innan det explicita systemet är fullt utvecklat. Och det sker inte förrän barnet har ett relativt välutvecklat språk.

Så långt vore allt gott och väl om det inte var så att det vetenskapliga stödet inte är så entydigt som många kanske tror! Mycket talar faktiskt för att vi måste flytta fram startpunkten för när vi har ett explicit minne, när vi medvetet kan ta fram minnen av specifika händelser, till sex månaders ålder, kanske ändå tidigare. Här pågår forskning och vi har idag inte det slutliga svaret. Men ett av de områden som hittills varit bland dem som gett klarast indicier på att små barn har större minneskapacitet än vad man tidigare trott, är det som inom utvecklingspsykologin kallas «fördröjd imitation». Detta är studier där man låter små barn observera specifika aktiviteter med objekt/leksaker barnet inte sett tidigare och inte själva fått undersöka tidigare (6, 9–12). Barnet kan bara lära sig hur objektet skall hanteras genom att aktivt och medvetet observera och lagra den aktivitet som en vuxen utför. När barnet sedan t.ex.

en vecka senare för första gången själv får möjlighet att handha leksaken, så finns inga andra ledtrådar än den egna minnesbilden. Det handlar här om kontrollerade studier där specifika presentationer av flera olika aktiviteter använts och där man uteslutit möjligheten att situationen eller leksaken i sig får barnet att svara korrekt. Dessa studier visar sammantaget att barn redan vid sex till nio månaders ålder har ett specifikt händelseminne som flera forskare idag är benägna att kalla ett non-verbalt episodiskt minne.

Dessa undersökningar har förändrat vår syn på barns förmåga att minnas och att lära sig via observation. Traditionellt har fördröjd imitation setts som en viktig milstolpe som inte kan observeras förrän vid 18 månaders ålder (13, 14). Exakt vilka konsekvenser dessa nya iakttagelser får för vår förståelse av infantil amnesi och eventuell hägkomst av tidiga traumatiska händelser vet vi inte än. Men redan under andra levnadsåret minns barn det de fått se vid ett enskilt tillfälle i flera månader (15). Och detta i experimentella studier som inte inneburit någon starkare känslomässig upplevelse för det lilla barnet. Vi kan bara spekulera kring vad denna förmåga innebär för minnen av mer personlig karaktär, som även är starkt emotionellt färgade, eller för tidiga traumatiska upplevelser.

Någon klar och entydig konklusion blir det inte. Kliniker och forskare måste utveckla dialogen sig emellan och systematiskt utveckla sin kunskapsbas. Men framför allt måste vi inta en ödmjuk hållning. Vår förståelse för hur tidiga minnen lagras och exakt hur de påverkar utvecklingen är fortfarande bräcklig och osäker.

Mikael Heimann

mikael.heimann@rbup.uib.no

Regionsenter för barne- och ungdomspsykiatri
Universitetet i Bergen
Postboks 7800
5020 Bergen

Litteratur

1. Hestestad S. Mistet og funnet – minner om seksuelle overgrep i barndommen. Tidsskr Nor Lægeforen 2001; 121: 2386–9.
2. Johnson MH, Morton J. Biology and cognitive development: the case of face recognition. Oxford: Basil Blackwell, 1991.
3. Heimann M. Neonatal imitation – a «fuzzy phenomenon»? I: Lacerda F, von Hofsten C, Heimann M, red. Emerging cognitive abilities in early infancy. Mahwah, NJ: Erlbaum, 2001.
4. Meltzoff AN, Moore MK. Explaining facial imitation: a theoretical model. Early Dev Parenting 1997; 6: 179–92. →

Skard T

Mødrenes kontinent

Blant jentebroder, helbredere og barnesoldater i Vest- og Sentral-Afrika. 267 s, ill. Oslo: Pax Forlag, 2001. Pris NOK 298 ISBN 82-530-2260-3

Torild Skard er kjent for folk flest som politiker. Hun var vår første kvinnelige lagtingspresident. Etter noen år som leder for styret i FNs barnefond, UNICEF, ble hun i 1994 fondets regionaldirektør i Vest- og Sentral-Afrika. Hun tjenestegjorde i fem år, stasjonert i Abidjan i Elfenbenskysten, men reiste i embets medfør flittig rundt i de 23 landene regionen omfatter. I denne fattigste delen av verden lever 10% av verdens folk. Målgruppen for UNICEF er kvinner og barn, og utfordringene er legio.

Den første delen av boken handler blant annet om barnesoldater og om «krigskvinner», AIDS og malaria, fattigdom og underernæring, omskjæring av kvinner og mødredød, pikers mangelfulle skolegang og barnearbeid. Dette er saker som dekkes av målene som ble vedtatt av «barnetoppmøtet» i 1990. UNICEF og en rekke andre aktører, offent-

lige som frivillige, har deltatt i kampen for å bedre sykdom og uverdige levekår. Skard forteller om dette arbeidet, med hovedvekt på kvinnenes og barnas situasjon. Hun illustrerer hvordan gode formål kan hemmes på grunn av ulikt syn på strategiene og at gode politiske beslutninger ofte ikke kan realiseres fordi det mangler penger; i mange av landene går mer enn halvparten av det magre statsbudsjettet med til å dekke gjeld og renter av gjeld til Verdensbanken og det internasjonale pengefondet.

Økonomisk nedgang i 1980-årene førte til svekket tilbud i helsesektoren, og den ideelle målsettingen om at alle skulle få gratis helsetjeneste, måtte forlates. Likevel ble primærhelsetjenesten styrket i de fleste landene, etter initiativ tatt på et WHO-møte i 1987. I sitt arbeid engasjerte Skard seg sterkt for å hevde og bedre kvinners rettigheter, i denne sammenhengen for representasjon i lokale helsekomiteer, der det stort sett satt menn.

Den andre delen er en reise i historie og samfunn, der Skard beretter litt om egne opplevelser, men mest om de vestafrikanske landenes historie, med stadier av sivilisert utvikling, mektige keiserrikker i mange hundre år fra omkring år 1000, og mange mindre stater. Fra 1500-tallet kom slavehandelen til Amerika, men indre slaveri var også utbredt. Så kom kolonitiden fra 1880-årene frem til 1960-årene. Med en afrikansk professor som hjemmelsmann diskuterer hun de virkningene kolonitiden hadde på den senere utviklingen. De omtales som i hovedsak negative, fordi produksjonen ble bestemt av kolonimaktens behov og ikke landenes egne, samtidig som fortjenesten på varehandelen gikk til utenlandske banker og firmaer og lite eller ingenting ble reinvestert i Afrika. I dag varierer styringsform og politisk system fra land til land, fra militærstyrer til ulike grader av demokrati. I stedet for politiske partier er det ofte stammetilhørighet som bestemmer maktfordelingen. Religion spiller en rolle; avhengig av balansen mellom kristendom, islam og tradisjonelle religioner.

Ressursmangel betyr at statlige organer er få, små og underbemannet, som blant annet medfører dårlig kontroll med inndrivning av skatter og avgifter, altså en ond sirkel med ytterligere svekkelse av økonomien. Offentlige funksjonærer er lavt lønnet. Skard nevner i forbifarten korrupsjon og bestikkelser, men det er ikke et sentralt tema. I avslutningsdelen diskuterer Skard landenes vanskelige, noen sier håpløse, situasjon i dag. Hun fremhever at det stadig skjer en tapping av Afrikas ressurser, og at den eneste måten å snu den nedadgående spiralen på, går gjen-

nom økt tilførsel av ressurser. Her må sletting av gjeld være et sentralt element. Hun peker på at den økonomiske bistanden landene har fått, egentlig ikke dreier seg om enorme beløp, dessuten at hjelpen ble sterkt redusert i løpet av 1990-årene. Fra min tid i Tanzania husker jeg hvordan Norge med kort varsel «frøs» 90 millioner kroner av årets bistand i 1994, fordi regjeringen ikke satset tilstrekkelig for å bekjempe korrupsjon. De forente kongeriker og andre nordiske land reduserte sin bistand samtidig. Dette var penger som figurerte i det tanzanianske statsbudsjettet. De 90 norske millionene havnet isteden i Uganda.

Boken har en del utvalgte fotografier, et par kart, en tabell med statistiske data fra regionen, ordliste, litteraturliste og to stikkordlister. Den er krydret med tekstbokser, som er fylt med dikt og velvalgte sitater av afrikanske forfattere. I ordlisten savner jeg forklaring på alle bokstavforkortelsene. Man kan ikke forvente at selv velinformerte lesere skal vite hva OECD, IMF, ILO, UNESCO og WHO står for. Noen av dem er forklart på norsk første gang de dukker opp i teksten, men jeg og andre lesere vil vite hva bokstavene egentlig står for. At UNICEF er United Nations International Children's Fund, måtte jeg finne ut på annen måte.

Skard har gjort et grundig arbeid. Det er en imponerende stoffriktighet hun har maktet å samle og sette på papiret så raskt etter at hennes engasjement i Afrika tok slutt. Det faglige stoffet brytes og illustreres av beretninger om egne opplevelser og erfaringer fra de mange reisene rundt om i regionen. Likevel er boken ikke lettlest, det er nesten for mye stoff mellom to permer. Disposisjonen kan virke litt usystematisk, men underoverskrifter i hvert kapittel hjelper godt.

Mødrenes kontinent vil interessere alle som er engasjert i utviklingshjelp og andre som vil lære noe om Afrika og få et mer nyansert bilde enn det nyhetsmediene gir oss. Jeg ser at den er under oversettelse til engelsk og snart vil bli gitt ut i USA. Det er gledelig.

Per Bergsjø
Snarøya

→

5. Smith L, Ulvund SE. Spedbarnsalderen. Oslo: Universitetsforlaget, 1999.
6. Rovee-Collier C, Hayne H, Colombo M. Development of implicit and explicit memory. New York: Benjamin, 2001.
7. Schacter DL. The seven sins of memory: how the mind forgets and remembers. Boston, MA: Houghton Mifflin, 2001.
8. Rovee-Collier C. The development of infant memory. *Current Dir Psychol Science* 1999; 8: 80–5.
9. Heimann M, Meltzoff AN. Deferred imitation in 9- and 14-months old infants: a longitudinal study of a Swedish sample. *Br J Dev Psych* 1996; 14: 55–64.
10. Meltzoff AN. Infant imitation and memory: nine-month-olds in immediate and deferred tests. *Child Dev* 1988; 59: 217–25.
11. Barr R, Dowden A, Hayne H. Developmental changes in deferred imitation by 6- to 24-month-old infants. *Infant Beh Dev* 1996; 19: 159–70.
12. Meltzoff AN. What infant memory tells us about infantile amnesia: long-term recall and deferred imitation. *J Exp Child Psychol* 1995; 59: 497–515.
13. Piaget J. Play, dreams and imitation in childhood. London: Routledge & Kegan, 1962.
14. Stern DN. The interpersonal world of the infant. New York: Basic Books, 1985.
15. Bauer PJ, Hertsgaard LA. Increasing steps in recall of events: factors facilitating immediate and long-term memory in 13.5- and 16.5-month-old children. *Child Dev* 1993; 64: 1204–23.

○